

Так воно і є, для того, щоби людина не втратила своєї самості, не збилася на манівці і не вкоротила собі життя, вона повинна постійно звиряти свої дії з тією первісною, написаною буквально на роду, зашифрованою і закодованою в глибинних структурах її тілесності, програмою. Таким чином тіло стає для неї тією останньою інстанцією, до якої вона повинна постійно звертати за порадою, як себе поводити, щоби не зашкодити ні собі, ні своєму оточенню. У цьому живому, зацікавленому діалозі Я і Само власне й формується цілісна особистість, та, яка може виробляти внутрішні противаги по відношенню до негативних соціальних впливів, активізувати захисні механізми психіки, що забезпечують організм від будь-яких інфекцій.. „Лише те, чим хтось дійсно має цілительну силу”, – каже Карл Густав Юнг[12, с.170].

Навернення до самості з метою збереження життя і захисту здоров'я є доцільним не лише тому, що генетична програма корегує плани і структуру людської поведінки, а й тому, що в тілесності знаходяться невичерпні джерела фізичної і психічної енергії. Вони можуть залишитися незапитаними і безповоротно втраченими, а можуть бути буквально видобутими з тілесності з метою забезпечення сходження особистості до своєї іманентної сутності.

Звісно ж для того, щоби це сталося, вона мала б зробити себе проблемою в сенсі фізичної гарту і вдосконалення. І така установка ніскільки не суперечить тезі, що людину робить людиною безсмертна душа. По-перше, тому, що аби почати „працювати”, вона повинна бути адекватно явленою в тілі і гарно себе в ньому чути, а по-друге, що для самоактуалізації, вона повинна опиратися не лише на силу волі, а й на грубу *фізичну* силу. Як би ми до неї не ставилися, лише зміна дійсності, матеріалізація духу, сповіщає людині радість буття, дає поживу для роботи душі. Якщо ця остання приймає безпосередню участь у формуванні життєвої стратегії, то робота в плані необхідна для того, щоби постійно здійснювати корекцію планів і структури поведінки для досягнення. Людина, що її відчуває, мобілізує фізичні сили з метою самоутвердження, намагається буквально „зробити себе”, вибудувати і виформувати себе зсередини у відповідності до власних уявлень про оптимальний стан своєї фізичної форми і про здоров'я соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власов Ю. „Спрут, который оплел наш спорт” //Юность. – 1988. – №10.
2. Гоголь Н.В. Письмо В.Г.Белинскому. Конец июля – начало августа 1847 года //Гоголь Н.В. Сочинения. В 7-ми томах. Т.7. М.,1978.
3. Кант И. Приложение к „Наблюдениям над чувством прекрасного и возвышенного” //Кант И. Соч. В 6-ти томах. Т.2. М.,1964.
4. Мунье Э. Персонализм. М.,1992.
5. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. Минск,2001.
6. Роджерс К., Фрайберг Дж. Свобода учиться. М.,2002.
7. Рудницький С. Україна наш рідний край. Львів, 1921.
8. Сціборський М. Націократія // За українську Україну. – №32.
9. Хайдеггер М. Отрешенность //Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. М.,1991.
10. Фромм Э. Здоровое общество //Психоанализ и культура. М.,1996.
11. Эйнштейн А. Письма в Прусскую и Баварскую академии наук // Эйнштейн А. Собрание научных трудов. М.,1967.
12. Юнг К.Г. Отношение между Я и бессознательным // Юнг К.Г. Психология бессознательного. М.,2003.
13. Spengler O. Untergang des Abendlandes. München,1968.

О. А. МАРУСЕНКО

ПРОБЛЕМА АГРЕСІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядається проблема агресії у сучасному суспільстві та обговорюються можливі шляхи зниження рівня агресивності насамперед у молодіжному середовищі

В статье рассматривается проблематика агрессии в современном обществе обсуждаются пути проработки данного явления, снижения уровня агрессивности прежде всего в молодежной среде.

The article is devoted to problem of aggression in modern society and ways of decreasing of aggression level.

В останні роки все частіше спостерігаються випадки агресивної поведінки, у тому числі з боку підлітків та молоді. І все більш актуальним стає питання протистояння агресії, нівелювання

звичай, проявів та наслідків. Не є таємницею те, що сучасне покоління знаходиться на перехресті: попередня ціннісна система вже майже не існує, а нова все ще не має чіткої контури. Звідси – загострення внутрішньоособистісного конфлікту, боротьба ціннісних систем, розвиток різноманітних фрустраційних станів, у тому числі - екзистенційного характеру. Чоловік шукає своє місце у житті, але соціокультурний простір, у якому превалюють егоїстичні та матеріалістичні домінанти, надає негативні зразки щодо соціокультурної самоідентифікації особистості. Бездуховність, розбещеність, насилля, відсутність духовних, моральних ідеалів, відсутність до матеріального збагачення, що пропагуються з телеекранів та сторінок періодичних журналів, сприяють зростанню агресивності серед молоді. Тенденцію до криміналізації підліткового простору відзначають російські дослідники Т. Корнілова, О. Григоренко, С. Смирнов [4], вважаючи це із впливом таких соціокультурних чинників, як проживання дитини у неповній сім'ї, відсутність чого вона не може наслідувати адекватні моделі поведінки; розповсюдження серед чоловіків та чоловік куріння, вживання наркотичних речовин; віддзеркалення у свідомості людей, особливо молоді, агресивних поведінкових моделей, що у багатому спектрі надаються у зразках поведінки та екстремних ЗМІ [4]. За даними Орлова А. В. [5], статистичні висновки російських служб екстреної психологічної допомоги підліткам та дітям свідчать про те, що у 80 % випадків йдеться про агресію у сім'ї, у структурі котрого превалює психологічна агресія [5]. І ця тенденція не обмежується країнами пострадянського простору; навпаки: вона спостерігається й на теренах інших країн. Так, за даними американських дослідників Р. Берона та Д. Ричардсон [2], які проаналізували структуру агресії, біля третини американців, що знаходяться у шлюбі, зазнають агресії з боку своїх партнерів життя (Straus Gelles & Steinmetz, 1980); 4% літніх чоловіків й жінок стають об'єктами агресії у своїй родині (Pagelow, 1984); 16 % дітей повідомляють, що їх б'ють рідні сестри та брати (Straus et al., 1980). Серед провідних чинників смерті у США вбивство займає 11 місце (Baker, 1980). В Україні, у США від 3 до 5 тисяч дітей щорічно помирає від жорстокості батьків; й за цей же час здійснюється більш ніж мільйон злочинів, серед котрих більш ніж 20 тисяч – вбивства (Bureau of Census, 1984). Головним чинником смерті чорношкірих американців у віці 15-34 р. є насильство (Baker, 1992) [2].

Отже, треба дати визначення феномену агресії та насильства, проаналізувати його витoki, форми проявлення та співвідношення із ціннісними пріоритетами особистості, її моральними гасетами, глибинною сутністю людини, щоб знайти оптимальні шляхи для корекції поведінки та запобігання насильству.

За слова П. Берснев [1], агресія у її прямому чи опосередкованому вигляді притаманна більшості соціальній організації тварин, зокрема, приматів, у середовищі котрих формується система систем субординації. Порушення індивідуального простору домінантної тварини іншими, як правило, викликає положення у цієї ієрархічній структурі, негайно викликає агресію чи демонстрацію агресивності домінанта. Автор вказує, що група людей також має тенденцію до поведінки з жорстким ієрархічним принципом і це – об'єктивний природний закон, котрому важко протиставити для себе „зоологічне самовизначення”. Однак можна замінити цю систему на іншу, що ґрунтується на законах розуму та людяності, хоча для утримання цілісності такої системи необхідна постійна інформаційна підтримка [1].

Цією людською якості, а саме: розумність, людяність, здатність до рефлексії тощо, стають люди найбільше у ватопні. Як свідчить Р. Вельдер [3], виникає феномен „характеру індивідуума ватопні”, коли індивідуальні якості нівелюються, а замість їх виникають нові, що до того не були властиві особистості. Унаслідок приєднання до маси, індивід отримує відчуття невизначеної сили, нездатності йому подолати внутрішні бар'єри, які стосуються безсвідомих прагнень і незадоволених потреб. У ватопні внаслідок анонімності вчинків розчиняються страх покарання та відчуття відповідальності; сама особистість нібито „розчиняється” у натовпі, що визволяє стримані раніше почуття внутрішньої агресії. Якості, що на перший погляд є новими, дійсно є лише відбиттям старих, що містить те зло, на яке здатна у потенціалі людина [3].

Отже безпечно визначень агресії; Р. Берон та Д. Ричардсон [2] пропонують вважати агресією будь-яку форму поведінки, що спрямована на образу чи ушкодження іншої живої істоти, яка не бажає відповісти відповіддю. Агресія має місце у будь-якому випадку, коли у результаті дій виникають негативні наслідки. Проявлення цього феномену у людей дуже різноманітні, отже, за словами Берона (1976), всі агресивні дії можна розподілити за трьома шкалами. Агресія може бути:

- пасивна – вербальна;
- пасивна – іктивна;
- агресивна – іктивна.

Комбінація цих видів агресії дає вісім можливих категорій, під які підпадає більшість агресивних актів [2].

У загальній структурі агресії та насильства значна питома вага належить насильству психологічному, спектр котрого, за даними А. Орлова [5], доволі великий і містить:

А) Психологічні впливи – приниження, образи, загрози, надмірна критика, негативна оцінювання, фрустрація провідних потреб.

Б) Психологічні ефекти – втрата довіри до себе та світу, напівзалежний когнітивний стиль екстернальний локус контролю, тривожність, порушення сну та апетиту, дифузна самоідентичність, депресивність, комунікативна некомпетентність, низька самооцінка, схильність до самотності, особистісна психопатологія різноманітної етіології, зокрема – наркотична залежність, пограничні розлади психіки, соматичні та психосоматичні захворювання – виразка шлунку, алергії, надмірна вага тощо. Насильство, якого людина зазнала у дитинстві, у деяких випадках веде до глибини інтеріоризації шаблону відношень „злодій – жертва”, до фіксування цього паттерну на психофізіологічному рівні внаслідок чого відбувається деформація базових потреб особистості і оформлення у різноманітні поведінкові девіації, у тому числі – агресивного характеру.

В) Психологічні взаємодії – домінантність, непередбачливість, ригідність, невпевненість у собі, безвідповідальність, самоприниження [5].

Отже, як можна бачити з вищенаведеного матеріалу, агресія, у тому числі психологічна, порушує гармонійний розвиток особистості, дестабілізує та деформує соціальні зв'язки, провокує виникнення психічної та соматичної патології.

Засвоєння моделей агресивної поведінки, за даними деяких дослідників, відбувається у дитинстві трьома провідними шляхами. По-перше, це сімейні моделі, які ще й постійно підкріплюються; по-друге, це навчання агресії в процесі спілкування та взаємодії з однолітками; по-третє, це навчання не тільки на реальних прикладах, але й на символічних, тобто тих, що пропонуються мас-медіа [2].

Отже, агресія і насильство є водночас як атавізмами, що притаманні тваринному світу, так наслідками системи деформованих соціокультурних відношень і зв'язків, низького рівню загальної світоглядної та духовної культури суспільства, педагогічної некомпетентності сім'ї як первісної ланки соціокультурного становлення особистості. Ми вважаємо, що високий рівень агресії є своєрідним маркером духовно-морального занепаду суспільства. Тому, для зниження рівня агресивності зокрема, у молодіжному середовищі, необхідно об'єднати зусилля фахівців різних галузей: психологів, педагогів, медиків, соціологів, політиків тощо. Правомірно постає питання екології інформаційного простору, без вирішення котрого майже неможливо створити захищене та безпечне середовище для підростаючого покоління. І це щільно пов'язано з проблемою моральної відповідальності та духовної культури фахівців у галузі електронних засобів масової інформації: телебачення, „мас-культури”, від котрих в значній мірі залежить духовне здоров'я нації.

Провідною ціллю повинно стати формування духовно-моральних ціннісних пріоритетів людини як того стрижня, навколо котрого буде формуватися конструктивна життєва траєкторія особистості, здатність протистояти негативним впливам соціального середовища. Це і просвітницька робота з батьками щодо набуття ними психолого-педагогічних навичок виховання дитини, і акцент на морально-духовних домінантах впродовж всього психолого-педагогічного супроводу дитини: підлітка, юнака в усіх без виключення ланках системи виховання та навчання.

Важливу роль в цьому процесі може зіграти впровадження у навчальні програми закладів освіти насамперед, психолого-педагогічного спрямування курсу з основ духовної педагогіки, який розроблено львівською дослідницею Т.Тюріною [6]. Цей курс є продовженням курсу загальної педагогіки та психології; він є інтегративним за природою; узагальнює і синтезує знання про людину, які були накопичені впродовж багатьох віків у релігійному, духовно-езотеричному та філософському досвіді, в доробках сучасної наукової думки в тих аспектах, що стосуються змісту, шляхів та засобів духовного самопізнання та самовдосконалення людини [6, с. 245].

Необхідна в цьому процесі також суто психологічна допомога молоді щодо набуття навичок стрес-долаючої поведінки, вміння творчо підходити до вирішення проблем різного рівня конструктивного розв'язання конфліктів. Отже, тільки комплексний підхід, що ґрунтується на системі духовно-моральних пріоритетів, національних та загальнолюдських цінностей і тим самим виключає можливість розвитку „екзистенційного вакууму” особистості, здатний бути тим шляхом, на котрому і агресивність, і насильство будуть виключені із реалій суто людського буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бертвен П. Мозг – ловушка для души? – СПб.: ООО Издательство „Северо-Запад”, Ростов-на-Дону: Издательство „Фенікс”, 2005. – 336 с.
2. Барон Р., Ричардсон Д. Агрессия. - СПб.: Питер, 1997. - 336 с.: ил. (Серия «Мастера классики»).
3. Веккер Р. К вопросу о феномене подсознательной агрессивности // *Общественные науки и современность*. 1993. № 3. С. 183-190.
4. Жаренкова Т., Григоренко К., Смирнов С. Подростки группы риска. – СПб.: Питер, 2005. – 208 с.
5. Орлов А. Б. Психологическое насилие в семье — определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи // *Психолог в детском саду*. 2000, №2-3. - С. 182-187.
6. Торіва Т.Г. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку. – Львів, СвімаТ, – 2005. – 276 с.

Ю. Ю. МИКИТИНЕЦЬ

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ ТА ДИТЯЧИМИ БУДИНКАМИ СІМЕЙНОГО ТИПУ

В статті розглянуто технологію роботи з прийомними сім'ями та дитячими будинками сімейного типу, проаналізовано аспекти створення та функціонування даних форм сімейної опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

В статье рассмотрена технология работы с приемными семьями и детскими домами семейного типа, проанализированы аспекты создания и функционирования данных форм семейной опеки над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской опеки.

The social work technology with foster families and children's family homes is considered in the article. Aspects of formation and functioning of these forms of family guardianship of orphans are analyzed.

В Україні з кінця 1990-х рр. Міністерством сім'ї, молоді та спорту, Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Службою у справах неповнолітніх ведеться робота, спрямована на створення прийомних сімей та ДБСТ. Це стає пріоритетним напрямком у роботі з дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського виховання, оскільки саме ця форма опіки над даними дітьми відповідає їх потребам і може забезпечити їх повноцінний розвиток та соціалізацію.

Запровадження в Україні інститутів сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, таких як прийомні сім'ї та ДБСТ, потребує дієвої роботи з осмислення та впровадження практичних механізмів взаємодії спеціалістів державних структур при створенні і функціонуванні таких сімей.

Згідно з Положенням про прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу питаннями функціонування сімейних форм влаштування дітей-сиріт опікуються Служби у справах неповнолітніх [1]. Проте на практиці часто виникають неузгодженості у розподілі повноважень відповідних відділів та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на різних етапах такої роботи.

Запропоновані механізми взаємодії спеціалістів державних структур, що подаються у статті [3; 9; 8; 10; 11], розроблені на основі практичного впровадження сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в окремих регіонах України.

Розглянемо етапи створення і функціонування прийомної сім'ї.

Створення та соціальний супровід прийомних сімей в Україні відбувається за методикою, що складається з 4 етапів: інформаційна кампанія по залученню кандидатів у прийомні батьки, перевірка роботи з кандидатами, юридичне оформлення прийомної сім'ї чи ДБСТ, робота з сім'єю.

Важливою умовою забезпечення ефективності запровадження повноцінного і дієвого функціонування та функціонування прийомних сімей та ДБСТ є формування на місцевому рівні взаємодії між інститутів сімейного влаштування дітей-сиріт, проведення інформаційної кампанії з роз'яснення доцільності й необхідності його запровадження [8; 2].

Початком такої кампанії має стати аналіз статистичних даних, спрямований на підготовку матеріалу щодо доцільності й необхідності розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та